

Els futurs del català

Un estat de la qüestió i una qüestió d'estat

Emili Boix-Fuster (coordinador)

ELS FUTURS DEL CATALÀ

Un estat de la qüestió i una qüestió d'estat

Emili Boix-Fuster (coordinador)

**Josep Manel Ballarín, Andreu Bosch, Pere Comellas, Albert Fabà,
Joan Melià, Miquel Àngel Pradilla, Gentil Puig, Natxo Sorolla i Noemí Ubach**

Publicacions i Edicions

UNIVERSITAT DE BARCELONA

ÍNDIX

Pròleg	7
Emili Boix-Fuster Un panorama sociolingüístic dels territoris de llengua catalana	11
Albert Fabà Les llengües a Catalunya	27
Miquel Àngel Pradilla Vint-i-cinc anys de Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià. Un futur incert per a la llengua	51
Joan Melià La llengua a les Illes Balears vint-i-cinc anys després de l'Estatut d'Autonomia (1903-2008)	81
Gentil Puig Els usos lingüístics a Catalunya del Nord. "Substitució acomplerta o inicis de recuperació?"	107
Josep Manel Ballarín Moviments migratoris i diversitat lingüística a Andorra	125
Natxo Sorolla El futur del català a la Franja	139
Andreu Bosch El català de l'Alguer, entre la desaparició i la dissolució	163
Noemí Ubach El foment del coneixement i l'ús de la llengua catalana a Catalunya	179
Pere Comellas El futur de la diversitat lingüística, és a dir, el futur del català	189

PRÒLEG

*“L'amor del propi país és una cosa esplèndida.
Però per què aquest amor s'hauria d'aturar a la frontera?”*

PAU CASALS

És la comunitat lingüística de llengua catalana la primera del vagó de segona entre les comunitats de l'Europa actual? De quina manera el català, com a llengua mitjana que és, podria exercir les mateixes funcions socials que el danès, el noruec, el txec o el suec, que disposen d'un estat propi? És cert que el català està vivint etapes de desaparició a causa de la subordinació política i la globalització? I, sobretot, davant els diagnòstics preocupants i agonístics respecte als futurs de la llengua, què podem fer per reaccionar des d'una perspectiva sempre democràtica, al màxim unitària i majoritària, en què les afirmacions d'uns “nosaltres” no comportin uns “no als altres”?

Aquestes i tantes altres preguntes preocupen a una bona part de la població catalanoparlant, que afortunadament encara manté un nivell, més o menys alt, de lleialtat envers la llengua heretada de generacions i generacions.

Aquest volum precisament vol proporcionar una anàlisi recent (“moderna”, i, per tant, sempre revisable i amb dates de caducitat) i comparativa (per tant heurística) de la situació de tots els països de llengua catalana. El primer capítol (Emili Boix-Fuster) proposa una breu visió transversal de tot el domini lingüístic. Els següents capítols presenten, ordenats de major a menor pes demogràfic, els set territoris de la llengua, molt diferenciats per tradicions polítiques divergents: Catalunya (Albert Fabà), País Valencià (Miquel Àngel Pradilla), Illes Balears (Joan Melià), Catalunya del Nord (Gentil Puig), Andorra (Josep Manel Ballarín), Franja aragonesa (Natxo Sorolla) i l'Alguer (Andreu Bosch). Evidentment aquest repartiment és desigual: tenen “el mateix espai” els algueresos (no arriben als cinquanta mil habitants) que Catalunya (més de set milions d'habitants). Davant d'aquest panorama la ciutadania pot

actuar, pot intervenir. La llengua, sobretot des de la Revolució Francesa, no és fruit solament de les inèrcies socials: ara sobretot l'Estat hi influeix decisivament a partir de les institucions que controla. Els dos darrers capítols presenten, en primer, lloc, una consideració sobre la intervenció en política lingüística (Noemí Ubach), i, en segon lloc, una anàlisi de les ideologies que legitimen (o no) la lluita per la diversitat lingüística, que propugna l'autor (Pere Comellas).

Tots els articles, llevat dels de Ballarín i de Comellas, són la versió escrita i revissada de les intervencions respectives al curs de “Els Juliols” de la Universitat de Barcelona (30 de juny al 4 de juliol del 2008), que duia per títol “Els futurs del català: un estat de la qüestió i una qüestió d'Estat”, el mateix que encapçala aquest volum. La tria d'aquest títol destacava tres aspectes: (1) que podem triar quin futur volem per a la nostra llengua; (2) que és possible presentar, ni que sigui amb dificultats, una visió sociolingüística de tot el territori; i (3) que la variable més decisiva, atès el seu poder, és l'Estat. Els enfocaments de cada capítol (més quantitatius o qualitatius, més històrics o sincrònics) són diferents, com observarà el lector, per raons acadèmiques i generacionals evidents.

Dins la varietat dels autors, tots ells comparteixen l'objectiu d'assegurar la continuïtat i creativitat en la llengua pròpia dels territoris que analitzen, les quals són compatibles amb la poliglòtització i la comunicació planetària. El repte és aconseguir que aquesta poliglòtització no sigui una màquina terriblement glotofàgica, que afavoreixi l'abandó de les llengües petites i mitjanes (com és el cas del català). Com ha assenyalat molt bé Bastardas (2005) cal avançar cap a una ètica de la sostenibilitat lingüística, des de la qual es pot defensar el català.

Aquest volum, sobretot, vol convidar al diàleg, a la imaginació sociolingüística, tot recordant el gran Wright Mills. No és bo encotillar ni el diàleg ni la imaginació, com poden fer els partidaris de societats massa compactes i granítiques, on les afirmacions d'identitat podrien esdevenir més una llosa que no pas un instrument alliberador. Josep Murgades, fa poc, reflectia aquesta reticència a un “excés” d'autocrítica en societats minoritzades perquè les desarmarien massa davant les amenaces exteriors homogeneïstes i assimiladores, que compten amb una força terrible i injusta.

“...el qüestionament de la societat catalana, per ferotge que sigui, ha de tenir uns límits, perquè si no, en lloc de servir per sotragar-la provocativament, més aviat pot ajudar a fornir municions a la incessant catalanofòbia espanyola” (Murgades 2007, 405)

Les polítiques lingüístiques estan constantment interrelacionades amb tota l'estructura i el canvi socials i, per tant, els sociolingüistes han de tenir-les sempre en compte. Molts encara creuen que el “progrés” significa “unilingüisme”. Moltes minories (o majories) del grup dominant són impermeables a la llengua minoritzada. Coulmas concloïa el següent de la seva anàlisi de molts conflictes lingüístics:

“If a general lesson can be drawn from these and many other cases it is that in language contact situations speakers of the stronger languages cannot be motivated without

compulsion to learn the weaker language in order to shore up its status!” (Coulmas 2005, 199)

En què es concreta aquesta “compulsion” en les nostres societats amb poc poder, complexes i contradictòries? Confiem que aquest volum ajudi a veure més clares les causes de l’actual situació sociolingüística i a intervenir-hi des de la intel·ligència i la lleialtat (en la mesura justa) per la llengua pròpia dels països on ens desitgem “bon dia” cada dia.

Emili Boix-Fuster
Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació
Universitat de Barcelona

- BASTARDAS, Albert (2005) *Cap a una sostenibilitat lingüística*. Barcelona: Angle Editorial.
- COULMAS, Florian (2005) *Sociolinguistics. The study of speakers' choices*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MURGADES, Josep (2007) “Entrevista a...” Dins: Pons, Arnau i Skrabec, Simona (eds.) *Carriers de frontera. Passatges de la cultura alemanya a la cultura catalana*. Barcelona: Institut Ramon Llull.

UN PANORAMA SOCIOLINGÜÍSTIC DELS TERRITORIS DE LLENGUA CATALANA

per Emili Boix-Fuster

(Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació-UB)

LA LLENGUA, UN ELEMENT DEL PUZZLE SOCIAL

La comunitat lingüística catalana és de molt la primera minoria europea. Entre les grans famílies lingüístiques del vell continent –l’ancestral i amenaçada família cèltica i les pròsperes famílies eslava, germànica i romànica, la nostra– destaca el català, per les seves dimensions demogràfiques (és aproximadament la vuitantavuitena llengua del món en nombre de parlants) i per les seves reivindicacions: cap altra comunitat lingüística, per exemple, ha demanat drets a la Unió Europea en la mateixa mesura que el català, que aspira a un reconeixement d’oficialitat com qualsevol altra llengua d’estat. El català també és la primera minoria lingüística espanyola: són els catalanoparlants els que encapçalen la lluita pel reconeixement equitatiu del català en els òrgans centrals de l’estat: passaports, correus, retolació, pàgines web... L’Organització pel Multilingüisme, l’única organització que ha lluitat en aquest àmbit, és de matriu catalana. Els bascos ja se’n desenten, o bé perquè ja tenen prou problemes amb la pervivència de la seva llengua històrica o bé perquè no els interessa integrar-se democràticament a l’estat espanyol. Cal un pacte d’estat per al català i les altres llengües peninsulars (Rossich 2003).

La situació i el futur del català són fràgils perquè, entre altres raons, tots els habitants dels països de llengua catalana som, pel cap baix, bilingües. Que els que ens saludem amb un “bon dia” deixem de parlar el català és doncs la mar de senzill. Com que tots parlem molt bé una altra llengua (la majoria el castellà, alguns el francès i uns poquets l’italià) podem decidir abandonar la nostra llengua mil·lenària i passar-nos amb bous i esquesles a l’altra llengua (més poderosa, més nombrosa, més útil, més “important”), i parlar-la exclusivament als nostres fills com aquell qui arracona, potser amb una certa melangia, aquella vella bicicleta dels anys de joventut. Ideòlegs castellans com Gregorio Salvador i el seu deixeble, el desaparegut Juan Ramon Lodaes, amb tota la cara dura del dominant que predica al dominat com ha de ser, ja han advocat obertament pel lingüicidi de les llengües no castellaneres d’Espanya adduint que el castellà és una autopista (té el màxim poder comunicatiu) mentre que el català, el basc o el gallec serien rudimentaris camins de carro (serien eines estrictament d’abast local). Més finament i més recentment, l’anomenat “Manifiesto por la lengua común”(24-VI-08) exigia una clara jerarquització lingüística amb (és clar) el castellà al capdamunt com a llengua comuna, mentre que les altres llengües es veurien condemnades a la interposició¹.

1. “Los representantes políticos, tanto de la administración central como de las autonómicas, utilizarán habitualmente en sus funciones institucionales de alcance estatal la lengua castellana lo mismo dentro de España que en el extranjero, salvo en determinadas ocasiones características. En los parlamentos autonómicos bilingües podrán emplear indistintamente, como es natural, cualquiera de las dos lenguas oficiales”.

El drama és que aquest abandó de la llengua no és cap futurible hipotètic: la majoria dels catalanoparlants de Catalunya del Nord (justament en un dels llocs on va néixer el català, el català està morint) i de l'Alguer ja han deixat d'aprendre'l de llavis dels pares i el mateix podem dir en graus diversos a les ciutats d'Alacant, de València o fins i tot de Palma de Mallorca.

Afortunadament per a molts catalanoparlants, conservar i transmetre la nostra llengua és encara un afer de dignitat com a poble: volem donar un futur als nostres passats.

Afortunadament tenim encara bones cartes amb què jugar. En primer lloc el català compta amb una excel·lent codificació, una norma lingüística que permet mantenir alhora la nostra diversitat dialectal interna i un estàndard comú. En segon lloc tenim una gran tradició d'obertura al món. Ja des de l'edat mitjana, però sobretot des de la recuperació de la llengua a finals del s. XIX, comptem amb una rica tradició de traduccions d'arreu, que han evitat la interposició, és a dir, haver-nos de comunicar amb el món exterior *sempre* a través de la llengua dominant: des de la traducció dels savis grecollatins (la modèlica col·lecció Bernat Metge, subvencionada pel gran mecenes catalanista conservador, Francesc Cambó) fins als clàssics de les principals literatures del món: Goethe, Kafka, Shakespeare, Joyce, Flaubert, Camus, Dostoievski, Kavafis, Ibsen, Dante i tants d'altres. La cultura en llengua catalana potser és mitjana en comparació amb les llengües veïnes de grans dimensions com el castellà, el francès, l'italià i l'anglès, però de cap manera és provinciana o folkloritzant (o, si ho és, ho és com poden ser-ho els escocesos, els bascos o els bavaresos). En la mateixa línia, el teatre català contemporani és en català però abeuja de fonts internacionals d'arreu del món, o les universitats de Catalunya tenen percentatges elevats d'ús del català (a la resta de l'àmbit lingüístic la situació és pitjor) però això no minva la seva internacionalització tot i que hi ha tensions.² En tercer lloc les dimensions demogràfiques de la cultura de llengua catalana la fan completament viable. Amb aproximadament vuit milions de parlants, amb tretze milions de coneixedors potencials, la nostra cultura podria (si hi hagués voluntat col·lectiva i política suficient) ser completament moderna i competitiva. Caldria perquè això fos possible que tinguéssim un mercat comunicatiu comú als països de llengua catalana: ràdios, televisions, revistes, diaris (digitals i de paper) compartits. Podríem tenir revistes del cor, de cuina, de decoració i d'informació general, col·leccions de llibres de butxaca, diversos canals de televisió i de ràdio, pàgines web de molts tipus... El problema és que totes aquestes funcions ja estan avui ocupades per les llengües hegemòniques: diaris generals, diaris esportius i econòmics, revistes del cor, canals de televisió i de ràdio ja es fan en castellà o en francès i els catalanoparlants ja s'hi senten còmodes, ja s'hi han acostumat.

Som lluny d'aquestes aspiracions, tan legítimes i tan normals: ser com cultures occidentals de dimensions semblants, com els suecs, els danesos, els finesos, els noruecs,

2. En la primavera del 2008 les universitats catalanes discrepaven entre elles pel que fa al grau d'exigència de coneixement del català al professorat fix.

els txecs, ni més ni menys. I ser coneguts en el mateix grau: així com coneixem Dreyer, Kierkegaard o Andersen de la cultura danesa, així voldríem que es conegués Casals, Dalí o Miró. En som lluny, sobretot perquè ens falten eines de poder, un Estat al darrera (llevat del cas únic del petit Principat d'Andorra) que vetlli decidivament per la nostra cultura. Recordem, si no, la política d'immigració, que no fa conèixer als nouvinguts (des d'un consolat espanyol a Rabat, Bogotà o Quito on obtenen el permís per a emigrar) que arriben a una terra en la qual s'espera que aprenguin dues llengües oficials, i no pas exclusivament el castellà.

La nostra franja de llengua catalana, el que el gran geògraf Pierre Deffontaines anomenava la *Mediterranée Catalane*, és un pou incommensurable i riquíssim de dades sociolingüístiques de tota mena. Juntament amb el Quèbec al Canadà o amb Bèlgica devem ser un dels racons de món on s'ha intervingut i s'ha legislat més i on s'intervé i es legisla més en afers relacionats amb la llengua. No debades els processos de recuperació i substitució lingüística són diversos i, per tant, esdevé complicat fer-hi intervencions d'un sol tipus o extreure'n lliçons aplicables en altres zones. Les imbricacions entre llengua i societat són doncs intensíssimes i variades en tot el domini lingüístic català (dir-ne domini és més aviat un oxímoron). No és estrany que s'hagi judicialitzat extraordinàriament la política lingüística: els tribunals hi tenen la darrera paraula. No és estrany tampoc que una de les millors revistes del planeta sobre llengua i dret (*Revista de Llengua i Dret* precisament) estigui radicada al nostre país. També, fa pocs anys, entrats en els noranta, una estadística assenyalava que érem (em sembla que l'estadística es referia sols al triangle de Catalunya) l'onzena zona del món pel que fa a traduccions, perquè passem constantment del castellà al català i a l'inrevés. Som, per tant, no sols un pou de dades sinó un veritable laboratori on les llengües, millor dit les comunitats lingüístiques, no poden romandre plàcides sinó que lluiten per sobreviure o per acabar d'esclafar les altres.

Evidentment no podem mirar-nos (o admirar-nos) el nostre panorama sociolingüístic interessats sols en l'anàlisi del que passa com faria un etòleg perspicax i meticulós. De la mateixa manera que un malalt no s'interessa per les minúcies de la seva patologia sinó que s'interessa pel remei dels seus mals, així ocorre amb els parlants afectats per un procés de substitució o minorització lingüística. Als nostres països una part important de la població, probablement no majoritària però sí important, pateix per la llengua, pateix el que Larreula (2003) va anomenar "dolor de llengua". Fins i tot per a alguns, la llengua esdevé un tret fonamental de la seva personalitat col·lectiva. Joan Fuster el gran assagista i escriptor suecà, va resumir molt bé aquest delit, aquest deler per la llengua:

Una llengua no és tota la societat: és, però, la seua clau de volta. Dipòsit de segles, patrimoni de convivència, bastiment de cultura, l'idioma és eix i continuïtat per a la vida d'un poble, en tant que poble. Escindida, bastardejada o perduda la llengua, la societat es trenca, es corromp o veu esborrar-se els seus contorns diferenciats. Les comunitats que mai no han patit una crisi idiomàtica forta rarament s'adonen d'això: ningú té consciència

de la salut, diuen, sinó el malalt (Fuster, “Introducció de la Poesia de Salvador Espriu”).

I el diagnòstic de Fuster ens apareix, vist des dels ulls d'ara, en part erroni quan veiem que, malgrat els senyals de mobilització per la llengua (Federació d'Escola Valenciana, les editorials, el món a l'entorn d'Eliseu Climent), València vota massivament pel Partit Popular; un partit contrari a la normalització lingüística, tal vegada perquè l'aigua, l'enriquiment pel turisme i la política d'aparador atreuen més els ciutadans que no pas una política seriosa per la recuperació de la llengua i la cultura del país.

A hores d'ara, no s'ha aconseguit una igualtat radical de les llengües d'Espanya, com la tenen les llengües belgues, canadenques, suïsses o finlandeses, tal com exigia fa poc Joan Solà (*Avui*, 10-V-08). A tot estirar s'han posat cataplasmes (lleis lingüístiques-especialment avançades a Catalunya-, més voluntaris lingüístics, campanyes amb tota la millor intenció...). L'estat espanyol continua treballant, de manera gairebé sempre monolíticament monolingüe. Quan fa poques setmanes rebia l'esborrany de la meua declaració de renda amb les dades que ja l'estat disposa del pobre ciutadà, la carta més important de l'Estat espanyol, al qual pago religiosament els meus impostos i per al qual treballo quasi una tercera part de les meves hores de feina, observava que aquest full esborrany era tot, tot, exclusivament en castellà, llevat del meu nom de pila. Quan fa pocs dies (16-V-08), vaig telefonar al Registre civil de Barcelona per a informar-me dels tràmits que cal seguir per als casaments civil i canònic, tota la cinta gravada que em responia amb veu monòtona era tot, tot, en castellà: “Si desea hablar con nacionalidades, marque 1; con juro marque 2”, etc.

Quan hom hi pensa uns segons, la desigualtat i la asimetria lingüístiques a Espanya són evidents. Ara en aquesta sessió i en les següents d'aquest cicle de conferències, encara es farà més evident la situació, dramàtica i tot. La pregunta és què passa? I què podem fer-hi? Quins remeis podem donar-hi?

Podem mirar què passa solament des dels ulls dels lingüistes? Els lingüistes, i tal vegada més els sociolingüistes, veiem el món a través de la llengua, en unes proporcions inusitades, gairebé forassenyades. Tenim una disposició, una predisposició a veure a través, mitjançant la llengua, cosa bona per a estudiar la variació lingüística en tota seva infinitat de dimensions. En paraules del gran Bourdieu (1982), desaparegut fa pocs anys, els lingüistes tenim un *habitus* que aconduïx a veure les coses lingüísticament. En una conversa amb un cambrer copsem quina és la seva llengua d'origen o som dels pocs que mantenim la nostra llengua militantment, tossudament, capficadament, religiosament gairebé perquè actuem contracorrent, contra la norma més generalitzada, la d'adaptació sistemàtica cap al castellà (i encara més cap al francès o l'italià). Aquest capteniment, sempre tenint la llengua al cap, ens pot fer arribar a ser asocials perquè “estem més pel com ho fem”, pel codi de comunicació, què no pas “pel que fem”, per l'objectiu comunicatiu concret en qüestió.

Els que analitzem continuadament la llengua recordem una mica el comportament de molta gent quan començava a estendre's el mòbil en els anys noranta. Aleshores les converses continuadament giraven entorn de si el canal de comunicació era obert: "Em sents?", "On ets?" El més important era el canal (la comunicació fàtica segons l'esquema clàssic de Jakobson). En la cultura catalana, el fonamental hauria de ser què fem amb la llengua (bon teatre, programes de televisió massius, diaris de gran difusió, prestigi en les famílies i els usos oficials, oficis de valor identificats amb la llengua, etc.) que no pas el que fem sobre la llengua, com a codi. El català ha de ser sobretot associat amb modernitat i amb progrés socials.

Aquest diguem-ne lingüicisme, aquest biaix per a veure i viure les coses a través de la llengua, pot augmentar si tenim en compte la manca de formació en ciències socials que s'imparteix (es deixa d'impartir) en les facultats de filologia o de llengües. Una estudiant, ja fa força anys, després que jo en una classe em referís força estona a la política lingüística, a la intervenció dels governs i grups socials en les competències, usos i ideologies lingüístics, va lamentar-se tot dient: "Quina llàstima, tanta política!" Per a ella, la llengua era quelcom delicat, una eina refinada per a poemes de Pablo Neruda o de Màrius Torres; la llengua era quelcom massa pur com per a enlletgir-la amb la política, el paradigma de la brutícia. Faltava doncs la consciència, que la llengua, que l'ús lingüístic, a més de ser una eina simbòlica de primer nivell per a la creació estètica i per a l'adaptació d'un grup humà al món, és una eina de poder. L'Estat modern, com veurem la institució més representativa d'aquest poder, prioritza una o més llengües i condemna les altres a la mort, més o menys lenta, més o menys agressiva, però mort en definitiva. El nacionalisme lingüístic més mortífer i devastador és el dels estats (Moreno Cabrera 2007).

El gran Fishman (1983,8), el iidixamericà, que és un dels creadors de la sociolingüística, advertia amb tota la raó del món, que els planificadors, han de saber palpar les necessitats socials i desèixer-se de cap camisa de força estrictament lingüística.

Els planificadors lingüístics com a conjunt i encara més els planificadors del corpus tendeixen a donar massa importància a la llengua com a causal, com a crucial, com a especial, especialment si la seva formació ha estat lingüística de manera estreta i no pas sociolingüística de manera àmplia. Com a resultat, es dona el risc clar que els planificadors del corpus perdin contacte amb la població i deixin de prendre el pols a com aquesta població reacciona envers ells, envers el que fan i envers el model que van proposar, que va ser vàlid en el seu moment, i que interpretava el balanç sempre delicat i canviant entre el que és vell i el que és nou, entre el que és seu i el que és nostre, entre la neologia i la tradició (...). Com que els planificadors de la llengua són (o es veuen ells mateixos) com a guardians i custodis de la llengua tendeixen a tornar-se defensors a ultrança del seu model de bona llengua.

La pregunta clau en sociolingüística és quin paper juguen les diferències lingüístiques en el conjunt de les diferències i desigualtats socials. Com deia Bourdieu, tot usant el seu argot més transparent (molt sovint no n'era precisament de transparent),

cal escatir quin valor tenen els capitals lingüístics (les competències, les ideologies i els usos lingüístics) en el mercat social on tots els ciutadans o actors competim per recursos limitats, amb els altres capitals no lingüístics (simbòlics, socials, econòmics i culturals, dins dels quals trobem els lingüístics).

Aquest dilema entre biaixos cap a les vessants més lingüístiques de la realitat, d'una banda, o, a l'inrevés, cap a les vessants extralingüístiques troba un paral·lelisme o tensió entre la qüestió nacional (acció o mobilització per a una major sobirania d'un grup ètnic o sociocultural) i la qüestió social (acció per una major igualtat o equitat socials). Tota la política catalana, per exemple, està travessada per aquests dos eixos. No sols en la política partidista: també en la política associativa cívica, s'oscil·la entre aquests dos pols. Hi ha grups que s'interessen sobretot en temes identitaris, de sobirania o lingüístics i n'hi ha d'altres que s'interessen per les desigualtats i no pas en les diferències. Jo humilment, en aquest entrecreuament d'interessos (social/identitari) com en d'altres, intento mantenir un equilibri entre aquests dos pols, seguint aquell vell consell d'Edmund Burke (1729-1797), citat per Rubert de Ventós (1994, 13):

Quan l'equilibri del veler en què navego es veu amenaçat per un excés de càrrega a un costat, jo miro de portar el pes de la raó cap al costat contrari, de manera que es pugui conservar l'equilibri.

Per a mi tots dos eixos (el social i l'identitari) són, com es deia en els anys setenta de la transició política espanyola, “una mateixa lluita”.

ELS PRIMERS DEL VAGÓ DE SEGONA

Els fulls informatius governamentals (del govern català o balear, aquest darrer segons el color del partit al seu davant) han repetit per davant i per darrera i per darrera i per davant que la llengua catalana és important: més d'onze milions d'entenedors, més de vuit milions de parladors, i quasi sis milions d'usuaris a la llar³. Certament aquestes dimensions demogràfiques fan del català, en termes globals en el conjunt de les més de cinc mil llengües del planeta, una llengua mitjana, tot i que el president de la màxima institució acadèmica del país (Salvador Giner) insisteixi erròniament a etiquetar-la de petita. Els seus potencials usuaris permetrien l'establiment d'un mercat comunicatiu prou potent.

Però no és així perquè el mercat comunicatiu català està ja, com hem dit, ocupat per l'espanyol-castellà i encara més pel francès o per l'italià: hi ha el que s'ha anomenat bilingüisme asimètric. Una llengua domina aclapadorament més que l'altra. En el conjunt del domini no arriben a la meitat els que saben escriure el català, mentre que

3. Aquestes cifres eren respectivament de 11.011.168 (entenedors), 9.118.882 (parladors) i 5.788.935 (usuaris familiars). Evidentment aquesta “exactitud” no té gaire valor ni importància. El que valen són els grans números en aquestes enquestes basades en sondeigs (*La situació sociolingüística als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI*, 2003)

pràcticament tothom sap l'altra llengua en contacte⁴. El consum cultural es fa en aquestes llengües, que els catalanoparlants ja dominen fins al punt que fins i tot s'hi senten més còmodes. *L'Indépendent* (en francès) de Perpinyà, *La Vanguardia* (en castellà) a Barcelona, *Última Hora* (en castellà) a Palma de Mallorca o *Las Provincias* (en castellà) a València, dominen el seu mercat.

La novel·la en castellà és la que es ven més un dia de Sant Jordi. L'imaginari de la mateixa ciutat de Barcelona es vehicula a través de novel·les en llengua castellana de Mendoza, Marsé, Ruiz Zafón, Vila-Matas o Falcones. Els diaris gratuïts que es distribueixen per la població són en un noranta per cent en castellà. En definitiva la llengua amb el màxim índex de comunicabilitat és el castellà. Fins i tot a Catalunya, rere el domini, tal com proclama la Llei de Política Lingüística de 1998, del català en les comunicacions institucionalitzades (aquelles en què els individus participen com a membres d'una institució), si hom grata una mica troba una superioritat del castellà. Un exemple, que té més valor enllà de l'anècdota: fa pocs anys, s'organitzà una simulació d'evacuació d'emergència en un edifici de la Universitat de Barcelona on treballa. Tots els cartells que indiquen les sortides d'emergència o els consells de no agafar l'ascensor en cas de foc són exclusivament en català. Quan el bidell encarregat d'advertir al professorat, una persona que normalment s'hi adreça en català, es dirigia, un per un, a cada despatx, cominant a abandonar l'edifici i dirigir-se cap al punt de trobada prèviament establert, aleshores cridà solament en castellà “¡Fuego!, ¡Fuego!” I als restaurants, tres quarts del mateix: els menús poden ser fins i tot exclusivament en català, però la relació oral amb els cambrers i sectors de serveis en general és en castellà.

Aquestes contradiccions del català i moltes altres, són reflectides molt bé, mitjançant les sis Ds que Albert Branchadell (2005) proposa per a descriure'n la situació, a més d'una setena D que hi afegim respectuosament.

Sis reptes tenen plantejats els països de llengua catalana, en els seus principals territoris: País Valencià, Illes Balears i Catalunya. Aquests reptes en una llista mnemotècnica molt elegant són: desintegració, dissolució, devaluació, divisió, desaparició i desmobilització.

La desintegració es refereix al risc que els territoris se les campin de manera separada. L'absència d'un espai comunicatiu comú o compartit en llengua catalana (no hi ha gairebé diaris i revistes de masses per a tot el domini, llevat del setmanari *El Temps*, i llevat d'iniciatives magnífiques com Vilaweb), els tancaments dels emissors de TVC en terres valencianes, l'intent de catalogació per separat del català i el valencià a la Biblioteca Nacional de Madrid o la progressiva manca de familiarització

4. La construcció “llengua en contacte”, introduïda pel clàssic de Weinreich (1953), és extraordinàriament tímida en el cas català. De fet la bilingüïtzació cap al castellà dels catalanoparlants és tan i tan profunda que podríem dir que ja tenim el castellà dins les nostres ments. Aquest domini tan arrelat del castellà fa aleshores molt fàcil, molt fluid, adaptar-se a l'interlocutor castellanoparlant en converses intergrupals.

mútua entre els principals dialectes de la llengua (balear, valencià, central, nordoccidental), que permetria intercanviar emissions televisives i doblatges arreu del territori, ens porten a separar una llengua que, en conjunt, malgrat tot, s'ha mantingut molt unitària. Davant d'aquest risc es va proposar, des del Parlament de Catalunya, un Tractat d'Unió de la llengua catalana, tot seguint el model del signat entre flamencs i holandesos per a la unitat i promoció de la llengua neerlandesa comuna (Marí 2008). El silenci fou la resposta de les autoritats valencianes. Davant d'aquest risc, alguns sectors propugnen que s'alternin les denominacions català i català-valencià per a referir-se a llengua comuna (així, per exemple, ho fa la revista valenciana *Saó*).

La dissolució es refereix al risc que la llengua perdi els trets que la fan genuïna i única entre les moltes llengües del món. La presència abassegadora de la llengua castellana, que sentim per les ones i pels carrers constantment, fa que molts catalanoparlants usin elements aliens ara i adés. Per exemple, en una llengua rica en insults i imprecacions, com demostra la nostra literatura medieval, hem de recórrer a les imprecacions castellanes: “Joder!” o “Me la suda”? Per exemple, moltes frases fetes, les diem en castellà com “Más vale pájaro en mano”, “Que me quiten lo bailao”. Cal en definitiva un esforç no obsessionat de purificació de la llengua, seguint el llegat de Pompeu Fabra cercant el que és més autèntic de la nostra tradició o creant neologismes propis. El Termcat, per exemple, treballa per incorporar termes i modernitzar la llengua en tots els àmbits. Al costat de castellanismes persistents com *pues*, *hasta*, *bueno* o *rato*, hi ha hagut èxits al Principat com la introducció en l'ús corrent de termes com *bústia* o *entrepà* que eren desconeguts en els anys trenta. Un problema en aquesta tasca de purificació és la desintegració, ja esmentada: els castellanismes (i encara més els gal·licismes) tenen una distribució desigual en el territori.

La devaluació es refereix al risc que la llengua deixi d'usar-se per a funcions de prestigi: Quatre exemples a continuació. Un: la llengua catalana ha estat usada en la litúrgia catòlica a Catalunya i molt rarament per no dir gairebé mai en terres valencianes, costum que ha tingut un efecte correlatiu en el desprestigi de la llengua. En terres valencianes, com a conseqüència, el més normal són els noms de pila en castellà, mentre a Catalunya ho són en català. Com indicà Alexandre Galí (1979), a començaments del segle XX hi ha una catalanització de noms al Principat: s'estenen Jordi i Montserrat, Mercè substitueix Mercedes, Carme substitueix Carmen. Dos: de la mateixa manera és clau que el català sigui usat a les universitats, perquè li dona un clar prestigi. La mobilitat estudiantil i de professorat hauria de perjudicar al mínim aquest ús de tant valor social. La xarxa d'universitats Joan Lluís Vives és tal vegada la iniciativa conjunta dels països de llengua catalana més reeixida Tres: el català ha de ser usat amb normalitat a les noves tecnologies, des de l'internet i els programaris fins als mòbils. En aquest terreny les autoritats catalanes haurien d'aconseguir pactes amb les empreses. L'exemple noruec és palmari: el govern noruec aconseguí que Microsoft preparés el seu programari per a les dues varietats de noruec, un mercat d'uns quatre milions de persones I quatre: el català hauria de ser llengua de relació normal dels ciutadans amb els òrgans centrals de l'Estat. En una societat de mercat globalitzada, el català es troba en una situació de fragilitat: deixat anar per si sol,

el mercat afavoreix les grans llengües en detriment de les mitjanes i petites. Cal, per tant, un intervencionisme lingüístic diguem-ne socialdemòcrata. Pot rutllar el català sense un estat que el defensi incondicionalment? Andorra, el petit estat independent pirinenc, és un rara avis.

La divisió es refereix al risc que la societat dels països de llengua catalana es fracturi interiorment en base a criteris lingüístics o ètnics. Per exemple, podria haver-hi partits segons criteris lingüístics: un partit de castellanoparlants en contrast amb un partit de catalanoparlants, tal com succeeix a Bèlgica on hi ha un partit socialista flamenc i un altre de való. A Catalunya des de la transició política, al bell mig dels setanta, la majoria de partits i d'organitzacions civils, des de l'Església fins a associacions de veïns passant pels sindicats, han invocat la consigna unitària de: "Es català tothom qui viu i treballa a Catalunya". Un exemple contrari, a la mateixa Catalunya, és l'aparició recent d'un petit partit, Ciudadanos, que fonamentalment es basa en la defensa dels castellanoparlants. Un altre exemple contrari és la hipotètica fractura dels socialistes catalans (PSC (PSC-PSOE)) entre una branca de majoria catalanoparlant i una branca de majoria castellanoparlant. I finalment altres exemples :

- (1) A l'inici dels noranta, l'abandó del Parlament de Catalunya per part de diputats d'ERC i CiU pel simple fet que un diputat parlés en castellà.
- (2) El veto de la FECAC (Federación de Entidades Andaluzas en Cataluña) encapçalada per Garcia Prieto, al Conseller de Cultura, Joan M. Pujals el 1997, a causa d'impulsar aquest la que seria Llei de política Lingüística del 1998.
- (3) L'any 2008, la crítica per part de Marta Ferrusola i de Felip Puig, ambdós de CiU, del president de la Generalitat de Catalunya, José Montilla, pel seu català i per ni usar el nom de pila català.
- (4) Una pintada a la B-30 davant del Baricentro (Barberà del Vallès) que diu: "65% de castellanohablantes. Castigad a los genocidas", en què s'entén que els genocides són els catalanoparlants envers els castellanoparlants.

La desaparició es refereix al risc que la llengua deixi de transmetre's de generació en generació, que es deixi de parlar als fills. Si aquesta interrupció intergeneracional es dona, és molt difícil recuperar la llengua a la llar. Quan s'ha recuperat totalment o parcial la llengua, com ha succeït a Israel amb l'hebreu o a Euskalherria amb el basc, cal una mobilització social extraordinària, cosa que no percebem a la València actual, per exemple

El penúltim risc, la desmobilització, vol dir que davant tots els riscos anteriors (desintegració, dissolució, devaluació, divisió i desaparició), els ciutadans no reaccionessin de cap manera, no actuessin. Una posició de deixar fer afavoreix, com en molts fenòmens la llengua dominat. Una possible mobilització humil, però, significativa, és la d'aplicar, gentilment i naturalment, el bilingüisme passiu, adreçant-se en català a interlocutors arreu, en la mesura que entenguin la nostra llengua. Una possible mobilització, de més profunditat, consisteix a afiliar-se a organitzacions que treballen per la llengua. Per sort n'hi ha de molts colors i tendències, per triar i garbellar. En

primer lloc hi ha les grans i històriques associacions: l'Obra Cultural Balear a les Illes, l'Acció Cultural del País Valencià i Òmnium Cultural, però n'hi ha de menys conegudes com la Plataforma per la Llengua (en pro de la presència de la llengua en tots els àmbits públics), l'Organització pel Multilingüisme (en pro del multilingüisme a nivell estatal i, lamentablement, en vies de desaparició) o Veu Pròpia (representant població d'origen immigrant favorable a la llengua catalana). I per descomptat hi ha moltes iniciatives de base com són totes les experiències de parelles i de voluntariat lingüístics, que actuen per afavorir la benvinguda i catalanització dels immigrants. Si un no té temps, com a mínim, pot pagar les quotes d'aquestes associacions i ajudar a altres a actuar. Eines no ens en falten, ens falta gent que s'hi aboqui.

En una societat globalitzada el mercat afavoreix les grans llengües en detriment de les mitjanes i petites. Tanmateix, el català, pot ser una llengua viable en el segle vint-i-u. Cal assegurar-ne el seu ús normal i corrent en la majoria d'àmbits de les nostres societats. Com a catalanoparlants podem dir que estem condemnats a preocupar-nos-en, perquè la llengua està malalta socialment. La malaltia és guarible si el malalt sap què li està passant i com actuar eficaçment.

A aquestes Ds, els manca una setena D de domini. La comunitat de llengua catalana no es troba en el primer vagó de les llengües europees (el seu marc natural) senzillament perquè li manca un Estat al darrera, que li doni un suport incondicional, digne, total, que li doni la màxima funció discriminadora (Lamuela 1994). Quan hom visita les Nacions Unides i hi veu les banderes d'Andorra i d'Espanya, quina representa més la defensa de la llengua catalana?

L'Estat i les llengües

L'aparició de l'Estat modern, sobretot des del s.XIX ençà, ha estat una arma demolidora formidable de la diversitat lingüística. La formació de l'estat nació ha vingut de bracet amb el nacionalisme lingüístic i amb la destrucció de les llengües no reconegudes pel poder. Essent Europa una avantguarda de l'Estat modern no és estrany que sigui una zona relativament homogeneïtzada: sols un 2% de les llengües del planeta hi són presents actualment. França és paradigma d'aquest nacionalisme d'estat. Encara ara la República Francesa intervé coercitivament fins i tot en els usos privats: no permet ni tan sols posar noms de pila catalans com Martí i obliga a usar el francès Marty. Les vies d'aquestes polítiques lingüicides des de la utopia homogeneïsta llançada amb la Revolució Francesa (recordem la primera enquesta sociolingüística, la de l'abbé Gregoire) han estat tan diverses com ja descrites. Els mitjans de comunicació (el tren, la millora de les carreteres i la consegüent unificació del mercats), l'escola (amb el càstig de la plaquette o la pintada "Soyez propres, parlez français" al mur d'Aiguatèbia de Conflent), l'exèrcit (entre els poilus "peluts" de la primera guerra mundial moriren molts Puig i Doménech) i en general l'administració estatal es vehiculen sols en una llengua i n'exclouen les altres. França a hores d'ara ni tan sols ha ratificat la CELRM (Carta Europea de Llengües Regionals i Minoritàries)

L'estat, en aconseguir alfabetitzar primer la població i, més endavant, assolir un mercat comunicatiu comú, ha fet possible que es creessin el que Anderson (1983) anomenà comunitats imaginades. La llengua dominant es desetnicitza: no és la llengua del Nord de França, és la llengua de la República, de tothom. França ha imposat aquesta visió a capa i espasa. A cadascuna de les grans guerres recents (1870, 1914, 1939) França ha estès el francès entre les seves llesves. Quan el Puig tornava del front (si en tornava...) ho feia havent après el que en diríem francès col·loquial i sobretot havent après que la seva pàtria era França i la seva llengua el francès. El corol·lari fou que la pèrdua de la llengua a les famílies de Catalunya Nord va ser catastròfica sobretot després del 1945. Més endavant, paral·lelament a aquesta política homogeneïsta sense contemplacions, França es planyia amb una moral com a mínim bífida del retrocés del francès. Llegiu "La dernière classe de français" d'Alphonse Daudet per veure un exemple de lamentació per la pèrdua del francès a Alsàcia després del triomf alemany després de la guerra francoalemanya del 1870. Aquesta queixa anticipa el lament actual: ara França es plany de la pèrdua del caràcter hipercentral de la llengua francesa a favor de l'anglès, mentre al mateix temps continua assimilant i fagocitant les altres llengües de l'hexàgon. Ens trobem doncs amb un nou cas d'hipocresia política. França a tot estirar el que fa amb les llengües no franceses és estudiar-les en formol, en el marc mortuori d'un conservatori.

L'ESPERIT DE LES LLENGÜES

La il·lustració i l'expansió napoleònica van desvetllar la consciència cultural i lingüística de molts pobles d'Europa. Els iniciadors d'aquesta presa de consciència foren sens dubte els escocesos i els germànics (Herder, Humboldt i després Fichte establiren que la llengua era el representant més conspicu de l'esperit de la nació). La llengua era el que unia més (unir en un poble tan disgregat com l'alemany) i caracteritzava més una comunitat cultural. La llengua representava el Geist (l'esperit) d'una comunitat, allò més genuí i únic, que explicava la seva visió del món diferenciada.

El catalanisme, representat sobretot pel pensament de Prat de la Riba amb *La nacionalitat catalana* (1906), serà la versió nostrada d'aquesta visió germànica que s'estendrà arreu del continent. El fil conductor d'aquest pensament és que la llengua és el nervi central de la personalitat col·lectiva d'un poble i que, per això, cal defensar-la, promoure-la i mantenir-la cívicament i políticament. El nacionalisme en aquesta línia cercarà el que fa més diferenciada una comunitat respecte a l'exterior i la llengua serà doncs un element insubstituïble. El purisme, serà una conseqüència d'aquesta mentalitat d'afirmació: s'exclourà de la llengua allò que es considera espuri, forà, aliè. Així trobem Herder citat a *La nacionalitat catalana* de Prat de la Riba (1906, 1978, 76-78): "Una llengua és un tot orgànic que viu, es desenrotlla i mor com un ésser vivent: la llengua d'un poble és, per dir-ho així, l'ànima mateixa d'aquest poble, feta visible i tangible". I afegeix Prat més endavant: "A tot arreu la llengua era instrument de la resurrecció del poble. No cal pas dir, doncs, si n'és de poderós el corrent ideològic que, nodrit per deus tan fecundes, fa de llengua i nacionalitat una

mateixa cosa..(...). Els pobles mateixos així ho declaren, i tant i tant valor reconeixen a la llengua que, segons l'un, el flamenc, *la llengua és tota la nació*; segons un altre, el magiar, *la llengua és la mateixa nacionalitat*".

EL MERCAT: LA GLOBALITZACIÓ I LES LLENGÜES

L'economia capitalista s'ha estès amb força arreu del planeta. Els kiwis o les pomes que mengem poden venir ja de Nova Zelanda i el nostre ordinador pot haver estat fabricat a l'Índia o la Xina, probablement amb sous de misèria i amb explotació infantil. En la mateixa línia les comunicacions s'han multiplicat gràcies a l'explosió informàtica i de les telecomunicacions. Les darreres novetats mèdiques es coneixen ben aviat arreu del planeta, per exemple, i es vehiculen a través de l'anglès, val a dir una llengua no neutral, que ha esdevingut llengua franca mundial: el seu domini en les comunicacions científiques i econòmiques és abasgador.

El que cal evitar és l'excés d'aquesta interllengua, que passés a ocupar àmbits propis de les llengües locals. Com va resumir molt bé Albert Bastardas (2007) citant Paracelsus, el perill es troba en la dosi. Una dosi d'anglès ajustada és correcta i positiva per a la comunicació planetària però un excés pot significar un risc per a la continuïtat i pervivència de les altres llengües. Tres exemples d'aquesta sobredosi:

- (1) A la primavera del 2007 vaig comprar un bitllet d'avió a la companyia aèria irlandesa Ryanair que té una seu a Girona. Els bitllets foren anul·lats per la companyia i vaig demanar en català que se'm retornessin els diners corresponents. Tres mesos més tard m'arribà la notificació que se'ns havien tornat els bitllets, tot en anglès. Aquest ús és una sobredosi perquè aquesta llengua ni era la llengua emprada pel client ni la llengua oficial del territori en què es feia la transacció
- (2) Un operari catalanoparlant que arregla desperfectes de fusteria i electrònics en un barri de Barcelona llueix una samarreta amb la seva adreça electrònica i amb el lema en anglès "Solutions". Preguntat sobre si sabia anglès, respongué: "No em va això dels idiomes". L'ús de l'anglès connotava modernitat i sofisticació com ho feia el francès en el segle XIX i començaments del XX. Els seus rebuts i factures són exclusivament en castellà.
- (3) En una fira de telecomunicacions a Barcelona (GSM) el 2007, un visitant exhibia una pancarta que deia: "Please only English". Les altres llengües eren percebudes com un obstacle a la comunicació, a l'eficiència

El cosmopolitisme no s'hauria de confondre amb homogeneïtzació. El mercat lligat a l'Estat té una potència extraordinària per difondre les llengües. A Espanya, per exemple, el consum cultural es fa sobretot i aclaparadorament en llengua castellana. La progressiva autorització de noves cadenes privades (primer Antena3 i Tele5⁵ en

5. Tele5 (fet insòlit en la democràcia espanyola) s'ha adherit el 2008 al manifest "Por una lengua común" (*El País*, 23-VI-08).

els vuitanta; després Quatro i la Sexta en el 2000) vingué de bracet amb l'ús exclusiu del castellà. Programes recents d'èxit com *Fama* o similars vehiculen de manera terriblement eficaç la llengua castellana. Malgrat l'establert per la Constitució Espanyola (article 20.3), no s'ha preservat la diversitat lingüística espanyola en els mitjans audiovisuals.

D'aquesta manera es construeix el que Anderson anomenà gràficament “comunitats imaginades”, un mercat compartit d'imatges i informacions, que és permès per una mateixa llengua. Revistes como *Hola*, són compartides, per exemple, per tots els espanyols des del cap de Creus fins a Fisterre o fins a les Canàries. El castellà esdevé així la llengua anònima, la llengua per defecte.

El català intenta, a Catalunya si més no, assolir aquest caràcter de llengua anònima, comuna de tothom. En els metros de Barcelona, per exemple, els avisos orals pregravats són solament en català. Val a dir que aquests avisos són *in vitro* (preparats amb antelació): les comunicacions *in vivo* (improvisades sense antelació), com els avisos megafònics d'urgències o els avisos en pissarres, són, en canvi, molt més sovint en castellà.

L'extensió del coneixement del català, gràcies a l'escolarització i mass mèdia en aquesta llengua, assolí un zènit en els noranta, però les noves migracions han augmentat el nombre dels qui el desconeixen. En la primavera del 2008, en una assemblea veïnal a Barcelona s'escridassà dirigents polítics solament perquè parlaven català. Els hàbits molt estesos dels catalanoparlants d'adaptar-se als no castellanoparlants en castellà continuen dificultant molt la difusió social de la llengua catalana, la qual queda reclosa als catalans de sempre, de tota la vida. El català queda reduït a una llengua autèntica, exclusiva del sector ètnic català. I si no s'estén, si no guanya nous parlants, el català corre el risc de minoritzar-se a casa seva, de tancar-se en la seva cleda històrica.

CONCLUSIÓ: QUINS FUTURS PER AL CATALÀ

Hem examinat els principals desafiaments de la llengua catalana i hem presentat les grans forces (l'Estat, la reacció romàntica i l'esperit de les llengües, i els mercats i la globalització) que en condicionen el manteniment o substitució. Aquests factors intervenen de manera diferent en els set territoris de la llengua i expliquen la seva situació actual. Les ponències previstes a continuació ja analitzen la seva situació respectiva. Aquí ens hem limitat a unes dades de conjunt i a unes pinzellades comparatives.

El català, és doncs una llengua viable en el segle vint-i-u. Cal assegurar-ne el seu ús normal i corrent en la majoria d'àmbits de les nostres societats dels quals està exclòs. La malatia és guarible si el malalt sap què li està passant i coneix quins remeis aplicar-hi. Al llarg del curs vàrem intentar proporcionar un estat de la qüestió de la situació, que és però més que una qüestió d'Estat.

Cal, en aquesta lluita per a la preservació i recuperació de la llengua, dilucidar i entendre ideologies favorables a la diversitat lingüística. Dissortadament està molt arrelada la idea del mite de Babel, la percepció que la diversitat de llengües és un càstig, que destorba el progrés de la humanitat. El presentador de televisió, Bertin Osborne (*Avui*, 27 d'agost del 2007) ho resumia molt bé: “el que hauriem d'aconseguir és entendre'ns millor i, si poguéssim, en un sol idioma, i no amb 250.000 dialectes”. Malgrat els esforços de molts lingüistes i de grups tan lloables com el Grup de Llengües amenaçades (GELA), encapçalat per Maria Carme Junyent (Universitat de Barcelona), malgrat l'evidència que el català és compatible cent per cent amb l'obertura al món, com hem esmentat suara, encara força catalanoparlants identifiquen la cultura catalana amb tancament.

Retrata molt bé aquests dilemes el gran patriota txec Tomas Garrigue Masaryk (1850-1937) quan medita sobre els desafiaments de la renaixença del seu país, en la interpretació de Monika Zgustova(2001):

“(p.164) Què fer? Quin sentit té posseir una llengua i una cultura pròpies? Quin sentit té pagar el preu, força alt per cert, de l'aïllament que comporta el fet de gaudir, en un àmbit demogràficament reduït, d'una particularitat lingüística i cultural? Té sentit continuar lluitant si tens la sensació de no fer més que clavar cops de cap contra la paret del centralisme austrohongarès? Val la pena continuar, sobretot després d'haver-se adonat que els usuaris naturals de la llengua són els primers a mostrar-se escèptics sobre els beneficis del seu ús?”

La resposta de Masaryk és un patriotisme cívic, ben allunyat de la psicosi defensiva:

“(p.165) Una nació per a ell ha de complir un objectiu ètic; per tant, l'únic criteri per a jutjar aquesta nació és observar el compliment de l'objectiu, és a dir, de quina manera la nació *ajuda els membres de la comunitat nacional a ser uns éssers humans madurs, responsables i lliures*, tant a nivell individual com col·lectiu, i tant respecte a la pròpia nació com a la convivència amb els altres” (cursiva meua)

Tot nacionalisme, com moltes ideologies, té dues cares, com el déu Janus. Aquí optem per la vessant modernitzadora i democràtica que ha tingut majoritàriament el catalanisme (o valencianisme, o mallorquinisme...). Certament hi ha hagut nacionalistes conservadors (Alcover, el gran filòleg era tradicionalista fins arribar al carquisme).., però en conjunt el nacionalisme ha dignificat la llengua i cultura pròpia, alhora que modernitzava el país. Prat de la Riba, per exemple, impulsa de manera decisiva la reforma de Fabra i simultàniament impulsa la xarxa escolar, la xarxa de biblioteques, les comunicacions i la xarxa telefònica. L'autenticació, la recerca del que és genuí d'un poble, llegat del romanticisme alemany, no ha d'entrar doncs necessàriament en conflicte amb el progrés social, tot i que sempre hi haurà tensions entre tots dos pols.

Al començament del segle XXI, ens trobem novament en una situació de lluita de llengües, tal com Max Weber descrivia la frontissa entre els segles XIX i XX Els fe-

nòmens de globalització s'interrelacionen amb el manteniment de trets locals, donant lloc al que Bastardas anomena “glocalització” (2007). En aquest context la pregunta sociolingüística clau és si es poden conjuminar la intercomunicació planetària creixent i el manteniment de sistemes lingüístics i culturals de cada comunitat.

La intercomunicació, que permet la relació entre grups humans diferents, és positiva: actualment, comptem amb una llengua franca universal (l'anglès). En certs àmbits (la comunicació aèria i la comunicació científica, per exemple) ja és gairebé l'única llengua. Aquest domini de l'anglès no és pas neutre sinó que afavoreix el domini del món anglosaxó. El món anglòfon, per exemple, tradueix molt poc d'altres llengües mentre que la resta del món tradueix molt de l'anglès. Caldria aspirar a un món no tan centrat en l'anglès sinó multipolar. La Unió Europea ha demanat, per exemple, que s'aprenuessin dues llengües estrangeres, aspiració que posa pressió en tot el sistema educatiu de la majoria dels nostres països, en què ja de partida s'han d'aprendre dues llengües. L'objectiu final és eradicar qualsevol imperialisme lingüístic.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ANDERSON, B. (1983) *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Londres: Verso.
- BASTARDAS, Albert (2007) *Les polítiques de la llengua i la identitat a l'era “glocal”*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms.
- BOIX, Emili (1993) *Triar no és trair. Llengua i identitat entre els joves de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62.
- BOIX, Emili i SANZ, Cristina (2008) « Language and Identity in Catalonia », *Bilingualism and Identity. Spanish at the crossroads with other languages*. Amsterdam: John Benjamins, 87-106.
- BOURDIEU, Pierre (1982) *Ce que parler veut dire*. París: Fayard.
- BRANCHADELL, Albert (2005) “Algunes propostes de promoció del català. El cas de les institucions de l'Estat i el sector privat”. *Idees* 18, 32-45.
- DEFFONTAINES, Pierre (1975) *La Méditerranée catalane*. París: PUF.
- FISHMAN, Joshua A. (1983) “Prefatory Remarks”, dins: FODOR, István et al. (a cura de) *Language Reform*. Hamburg: Buske.
- FUSTER, Joan (1962) “Introducció a la poesia de Salvador Espriu”, dins: ESPRIU, Salvador *Obra Poètica*. Barcelona: Santiago Albertí.
- GALÍ, Alexandre (1979) *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900-1936. Llibre 1. La llengua. Entitats defensores i propagadores*. Barcelona: Fundació Alexandre Galí.
- LAMUELA, Xavier (1994) *Estandardització i establiment de les llengües*. Barcelona: Edicions 62.
- LARREULA, Enric (2003) *Dolor de llengua*. València: Tres i Quatre.
- MARÍ Isidor (2008) “L'articulació de la comunitat lingüística catalana: alternatives i processos possibles”, dins: *Mundialització, interculturalitat i multilingüisme*. Palma: Lleonard Muntaner, 103-144.

- MORENO Cabrera, Juan Carlos (2007) *El imperialismo lingüístico: una ideología destructiva*. Barcelona: Península.
- ROSSICH, Albert (2003) "Un pacte pel català". *La Vanguardia* 9-VII-08
- RUBERT de Ventós, Xavier (1994) *Nacionalismos: el laberinto de la identidad*. Madrid: Espasa Calpe.
- ZGUSTOVA, Monika (2001) "Masaryk i l'anhel de la llibertat", dins Ramon Sentmartí (ed.) *Clàssics del nacionalisme*. Barcelona: Pòrtic-Edicions de la Universitat Oberta de Catalunya, 164.
- WEINREICH, Uriel (1953) *Languages in Contact*. L'Haia: Mouton (trad. cat. 1976)
- WOOLARD, Kathryn A. (2005) "Language and identity choice in Catalonia. The interplay of ideologies of linguistic authenticity and anonymity. Comunicació presentada en el "Coloquio internacional. Política de regulación del plurilingüismo. Relaciones entre lengua, nación, identidad y poder en España, Hispanoamérica y Estados Unidos", Berlin, 3 de juny del 2005.